

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע

פרשת במדבר – אבות פרק ו'

"הכנה לקבלת התורה"

עורך: הרב יוסף ברנר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

הגה"ק בעל החיד"א זי"ע מביא בספרו פני דוד על פי הקדמת האר"י ז"ל: "הנשים לא יבואו בגלגול לאחר מאה ועשרים!" והראיה לכך ממה שכתוב בפסוק זה, "כל זכר לגלגלותם" – לשון גלגול, להוציא את הנשים שאינם חוזרות בגלגול... והשבתי לפי אלו הדברים, לפרש את הקושיה הקודמת של הגה"ק רבי יהונתן איבשיץ זי"ע – למה כשמונו את בני לוי לא מוזכר "לגלגלותם"? כי הרי בני לוי היו השבט המובחר של הצדיקים והיראים שלא השתתפו בעגל וכו', ולכן אצלם לא מוזכר "לגלגלותם", כי כידוע הצדיקים האמיתיים אינם צריכים להתגלגל שוב בעולם הזה...

ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות ועל כל כליו וכו', המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתו וסביב למשכן יחנו (א, נ) **כותב בעל הטורים:** "הפקד" ב' במסורה, – כאן, ועוד (בתהילים קמ') "הפקד עליו רשע". – ומהו השייכות לכאן? אלא לומר לך, "שאינו אדם נעשה שומר (פקיד) מלמטה" – ("ואתה הפקד את הלויים"). אלא אם כן נעשה רשע מלמעלה" – ("הפקד עליו רשע"). ולכאורה צריכים להבין את משמעות המאמר הזה? אלא מסביר הגה"ק בעל הכתב סופר זי"ע שהכוונה היא: אם בן אדם מתעלה מלמטה, מקבל השמן שלמעלה כח לקטרג עליו. כמאמרו: "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו" (סוכה נב). יוצא שעם גדולתו ועלייתו של אדם נוצר יצר הרע חדש, רשע מיוחד

המסית עליו. וזהו "נעשה רשע מלמעלה", על ידי גדולתו נברא רשע מלמעלה לקטרג עליו ולהטותו מהדרך הישרה...

ואילו הרח"ק מסאמבור זי"ע היה מסביר כך: על פי מאמר חז"ל "העולה לגדולה מוחלים לו כל עוונותיו". אם כן, כששוקלים את זכויותיו וחובותיו על כפות המאזנים, כף החובה עולה למעלה, כי אין בה כל חטא, שנמחלו לו עוונותיו, וכף הזכויות מכריעה למטה, וזה "אין אדם נעשה שומר מלמטה אלא אם כן נעשה רשע מלמעלה", שהרי כף החובות עולה למעלה...

ואילו הרח"ק רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע היה אומר בהריפותו: "כיוון שנתמנה אדם פרנס על הציבור מלמטה, נעשה רשע מלמעלה" – שכן אלמלא לא היה רשע, לא היה נענש בעונש חמור כל כך ונעשה "פרנס על הציבור"...

ובשם הגה"ק בעל החתם סופר זי"ע אומרים בדרך צחות: שמאמר זה נאמר על הפרנסים וראשי הקהילות, שלא נבחרו על פי רצונו של הציבור, אלא "נתמנו" מבחוץ מטעם הרשות... שעה שאתה רואה לפניך פרנס כזה, דע לך ש"נעשה רשע מלמעלה"... שכן על פי רוב, אין ממנים אלא מי שידועים ברשעותם...

על הרח"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע מסופר, כי ידע רדיפות וביזיונות רבים בכל הערים שישב בהן על כס הרבנות... אחת מהן הייתה העיירה זליצוב. שם הגיעו הרדיפות עד כדי כך, שיום אחד, בלכתו ברחוב, באה לקראתו אשתו של ראש הקהילה ופרנס העיירה והריקה עליו קיתון של שופכין, ואגב כך חרפה ונידפה אותו בקללות ובגידופים לאין שיעור. רץ רבי לוי יצחק אל בית המדרש, עמד לפני ארון הקודש, זקף את ילדיו כלפי מעלה והתפלל: אנה, ריבונו של עולם, אל נא תהא מעניש אשה זו, שאמרו חכמינו הקדושים: "אשה כשרה עושה רצון בעלה"...

איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו (ב, ב)

הגה"ק בעל חבן איש חי זי"ע אומר: שבכתוב זה, בו צויה הקב"ה את משה בסדר הדגלים למחנות ישראל, יש בו גם רמז עמוק מאד: שהמתעסקים בצדקה לחונן

וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר (א, א)

אמר הרח"ק רבי אלימלך מליעז'נסק זי"ע "במדבר סיני" – רמז לאדם שיהיה נכנע ושפל בעיניו כסיני, בדרך שעשה השי"ת, שמאם בהרים הגבוהים ובחר בסיני הנמוך מכולם, אבל חלילה לו לבוא מתוך הכנעה, לידי עצבות המונעת השראת השכינה. לכן הוזהרתנו התורה להיות תמיד בשמחה! שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וטוב לב... וזהו, "באהל מועד" – כמו שמחה המגיעה לאדם בשעת מועד וחנו...

שאל הרח"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע לשם מה מדגישה לנו התורה שהדיבור היה אל משה "במדבר סיני"? אלא, לימוד גדול רוצה ללמדנו הפסוק! שדיבורו של הקב"ה היה במדבר בדווקא! כי המדבר הוא שורש ומקום כל הקליפות כמו שכתוב: (דברים ח) "המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אש אין מים", ובכל זאת דיבר הקב"ה אליו דווקא שם! לרמוז, כי זאת סגולת התורה הקדושה, שיכולה להתפשט לכל המקומות השפלים וליכנס לעמקים ומשם להעלות כל הבחינות, ואפילו הפחותים מתעלים על ידה!...

במדבר סיני (א, א)

מתוך חיבתו לפני מונה אותם כל שעה. כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן לידע מניין הנותרים, וכשבא להשרות שכינתו מנאם (רש"י). ולכאורה, דברי רש"י הללו פותרים את עצמם? בתחילה אומר רש"י "שמתוך חיבתו מונה אותם כל שעה", ואילו מיד אח"כ, מונה רש"י זמנים מיוחדים שאז מנה אותם, משמע מכך, שזה לא היה "כל שעה"...? אלא הסביר זאת הרח"ק רבי יחזקאל מקדומיר זי"ע על דרך שאלה נוספת, דהרי ידוע הכלל, ש"דבר שבמנין" יש לו חשיבות מיוחדת. ואם כן, איך נמנו כל ישראל יחד, כאילו כולם שווים וחשובים הם, הרי בטוח שהיו ביניהם גם כמה פחותי ערך?... אלא, התירוץ הוא, שהז"ל אמרו לנו (אבות ד.ג): "אל תהי בו לכל אדם, שאין לך אדם שאין לו שעה"... ולכן היו יכולים כולם להימנות כאחד!... וזו הייתה גם כוונת רש"י: "מתוך חיבתו לפני מונה אותם כל שעה" – כלומר, הוא מונה כל אחד ואחד לפי כל שעה טובה שבו... ועל ידי כך כולם אהובים וחביבים לפניו...

שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלותם (א, ב)

שאל הגה"ק רבי יהונתן איבשיץ זי"ע – מדוע לקמן בפרשתנו (ג, טו) בעת הציצוי של הקב"ה למשה למנות את הלויים, אין כתוב את המילה "לגלגלותם"? – (וידבר ה' וכו') פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחותם כל זכר מבן חודש ומעלה תפקדם). אלא נראה להסביר כך: משום דיש איבעינא בגמ' (מנחות לו') "מי שיש לו שני ראשים, על איזה מהם מניח תפילין?... ומסבירה הגמ' שם, דזה מקרה שלא שכיח, כי מי שיש לו שני ראשים אין שכיח שיחיה יותר מ"ב חודש, כי במקרה זה הוא נקרא טריפה, וטריפה אינו חי יותר מ"ב חודש. ולפי זה מובן השינוי בכתובים: כי, כי אצל "בני לוי" שהם נמנו כבר "מבן חודש", יכול להיות שימנו תינוק כשיש לו שני ראשים, כי עד י"ב חודש הוא עוד יכול להיות, ולכן בטעות יספרו אדם אחד, – פעמיים! אבל אצל "ישראל" שהם נמנו מבן עשרים שנה, אין חשש למקרה כזה, כי הרי אינו חי יותר מ"ב חודש, ולכן יכול להיות כתוב "שאו את ראש כל עדת ישראל לגלגלותם"

ולפרנס אנשים דלים ורעבים, מובטחים הם, כי הקב"ה יחון אותם ויקרבם אליו ביותר... כפי שכתוב במסכת שבת (דף קד' ע"א) שהאותיות "ג'מ"ל" – "דל"ת" הם, "גמול דלים", וזה הפירוש כאן בדברי הפסוק: "מנגד" – הם אותיות: "מן" "גד", כלומר, מן המצוה הגדולה הזאת של "גמול דלים", אז יהיה "סביב לאוהל מועד יחנו" – יחנו וירחמו עליו מלמעלה סביב תמיד...!

מטה זבולון ונשיא להני זבולון אליאב בן חלון (ב, ז)

הגר"א מוילנא זי"ע הבחין בשינוי לשוני מענין בפסוק זה, ואף למד מכך הלכה למעשה... אם נתבונן היטב בפסוק זה, המתארים את האופן שבו חנו בני ישראל מסביב לאוהל מועד, נשים לב כי רק לגבי מטה זבולון לא נאמר "ומטה זבולון", כפי שנאמר לגבי כל שבט שלישי שנמנה על הדגל. ו' החיבור" כן מופיעה לגבי שבט גד (פסוק יד), שהוא השלישי בדגל מחנה ראובן ולגבי נאמר "ומטה גד", כך גם לגבי מטה בנימין (פסוק כב), שהוא השלישי בדגל מחנה אפרים ואף לגבי נאמר "ומטה בנימין", וכן לגבי נפתלי (פסוק כט), שהוא השלישי בדגל מחנה דן. יוצא מן הכלל, כאמור, הוא מטה זבולון, אשר לגבי נאמר בפסוק שלפנינו רק "מטה זבולון" – בלי ו' החיבור, ומה פשרו של שינוי זה? על כך מסופר, כי אירע פעם ששני בעלי דין שנפל בניהם סכסוך כספי מסובך, הסכימו לגשת לבוררות. אחד הצדדים בחר כבורר את הגר"א מוילנא, בעוד הצד השני בחר כבורר אדם שלא היה בן תורה. כאשר שמע הגר"א את מי בחר הצד השני, הודיע כי הוא מסרב לשבת עמו בדין!... כששאלו אותו על כך, נימק זאת כך: מכיוון שדעת בעלי בתים שונה לחלוטין מדעת תורה של תלמידי חכמים, על כן ברור כי לא יצליחו להגיע להחלטה מוסכמת ולעמק השווה!... כשנשאל הגר"א, האם יש לכך מקור בתורה? השיב הוא בחיוב והצביע על הפסוק שלפנינו, כאשר הוא מוסף את הדין האמור: מדוע לגבי מטה זבולון לא נאמר "ומטה" – ב' החיבור, כפי שנאמר לגבי כל אחד מן השבטים שנמנו שלישיים באותו דגל? אין זאת, אמר הגר"א, אלא שמכיוון שבני שבט זבולון עסקו במסחר, על כן אי אפשר לחברו ולהשוותו עם השבט השני באותו דגל – שבט יששכר, שבניו היו סמל לעמל ולימוד התורה!...

פרקי אבות – פרק ו' – קנין תורה

שני חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם (פרק ו')

כתב החיד"א זי"ע: פרק זה אינו מסדר המשנה, אלא פרק מתוך "בריתא" שחיברו הקדמונים ושאר מאמרים שנלקטו על ידם מהגמרא והמדרשים בשבח לימוד התורה וקנינה. וזאת – משום המנהג ללמוד "פרקי אבות" בשבתות שבוין פסח לשבועות, שהם ששה שבועות, והואיל ומסכת אבות אינה מכילה אלא חמשה פרקים בלבד, הוסיפו לה עוד פרק מתוך אותם ברייתות והגמרות – אשר בהם מדובר בענייני לימוד התורה – כדי ללמוד בשבת שקודם חג השבועות כהכנה זמן לקבלת התורה – ויקראו שמו "פרק קנין תורה", ומסדרי הפרק הזה הקדימו לשון זה: "שני חכמים בלשון המשנה", להודיע שאין זה הפרק מעצם המסכתא שחיברו רבינו הקדוש, אבל הוא חיבור מלוקט מרביתנו זכרונם לברכה בלשון המשנה.

אמר הכותב: חג השבועות, נעלה ומרום הוא עד למאוד. בו ביום הבדילנו ה' מבין האומות התועים, ונתן לנו תורת אמת, והי עולם נטע בתוכנו. וכל עיקר יציאתם של ישראל משיעבוד מצרים הקשה ומעבדות לחירות, לא היתה רק כדי להגיע לידי קבלת התורה. וכמו שכתב בעל החינוך, מצוה ש"ו (פסירת העומר): "משרשי המצוה על צד הפשט, עיקר הסיבה שנאלץ ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה במיני ויקיימוה, וכמו שאמר השם למשה (שמות ג, יב): "זוה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה"... כלומר שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים... ומפני כן נצטוו למנות ממהרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל הפצו להגיע אל הזמן ההוא. וזהו שאנו מונין 'לעומר', כלומר כך וכך ימים עברו מן המנין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להוכיח בתחילת השבוענו ריבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת" עד כאן לשון החינוך.

ועל כן אמרתי – גם אני אלך בעקבותם של חז"ל ונביא בפניהם 'זאריס' ופנינים' הקשורים לפרק זה – "פרק קנין תורה", העוסק בקנייני התורה, ובכך נזכר בס"ד לקבל את התורה הקדושה מתוך הכנה כדת וכראוי...

ובפרט שכבר ידוע המעשה שסיפר הר"ק רבי אברהם יצחק מבארניב זי"ע, ששהה שנה אחת בחצרו של הר"ק הדברי חיים מצאנז זי"ע מר"ה סיון עד אחר חג השבועות. וקודם חג שבועות בא לצאנז אברך אחד בנש"ק ממשפחת מיוחסים, וכידוע שהר"ק מצאנז זי"ע היה מקרב ומראה אותות חיבה מיוחדים לבנש"ק. אבל אותו אחד היה איש פשוט, וגם

התנהגותו לא היתה ראויה לבנש"ק... שאל אותו הר"ק מצאנז: מדוע קוראים לאלו הימים קודם שבועות, 'ימים המיוחסים'? והוא לא ידע להשיב על כך. אמר לו הר"ק מצאנז: אני אומר לך למה: כי קודם מתן תורה, היו ה'מיוחסים' חשובים, אבל זהו קודם חג השבועות, ולפיכך נקראים ימים המיוחסים... אבל אחר חג השבועות, היינו אחר מתן תורה, מי שהוא למדן ומתנהג בדרך ארץ שקדמה לתורה, הוא מיוחס!... ואם לאו, אין לו שום יחוס לכבודו...

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדי הוא לו נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את חבריו, משמח את המקום, משמח את חבריו, ומלבישתו ענוה ויראה וכו' (ו, א)

וכך כתב הר"ק רבי חיים ויטאל זי"ע, תלמידו של האר"י הקדוש זי"ע, בהקדמה לספרו עין חיים – דבר נורא: בזמננו התורה נעשית קרדום אצל בעלי תורה, אשר עוסקים בה על מנת לקבל פרס, או לעשות שם לעצמם. ואף שאומרים, כי כל עיוסק בתורה הוא "לשמה" – התנא רבי מאיר מעיד בהם, שלא כך הוא. כי לדבריו, "העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ומגלים לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר", היכן הם איפוא כל הדברים הללו – שואל רבי חיים – אצל האנשים בני ימינו, האומרים שכל עיוסק בתורה הוא "לשמה"??

ובכדי שלא נחשוב ש"תורה לשמה" בפשט הפשוט שלו – "שקוע בלימוד התורה לשם התורה עצמה, מבלי לצפות לגמול בעבור למודו", זהו דבר הקשה להשגה. מסביר לנו בעל הספר פרי חיים זי"ע ש"תורה לשמה" הכוונה: היינו, לפי הוראת השם שלה. כי 'תורה' משמעותה, שמורה היא ומלמדת את האדם איך לנהוג בכל דרכיו ומעשיו, ואם אמנם לומד האדם מתוך כוונה זו, הריהו זוכה לדברים הרבה!...

ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו (א.ו.)

בפשטות הפשט הוא: "כדאי" – שווה הוא לו, כלומר העולם כולו ראוי להתקיים למענו. אך הר"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע הסביר: "שכל העולם כולו כדאי הוא לו" – אדם זה רואה בעולם אך טוב, סובל הוא את כל הברואים – ומדוע? כי לומד הוא תורה לשמה, ועל כן יודע הוא בעצמו עד כמה רחוק מלמלא רצון הבורא בשלמות. לפיכך, סובל הוא בני אדם פחותים ממנו – שהרי מכיר הוא בכך, שגם הוא וגם הם עדיין לא הגיעו לשלימות!...

ועל פי דרך זו אף הסביר את הנאמר בפיוט "אליהו הנביא", שנוהגים לאומרו במוצאי שבת: "איש דורות שנים עשר ראו עיניו" – ולכאורה מהי המעלה בכך? ומשיב: "ראו עיניו" – אליהו הנביא יכול היה לראות בעיניו גם איש שלאחר שנים עשר דורות. והרי ידוע, שהדורות מתמעטים והולכים – ועם כל זאת, סבל אליהו הנביא גם את האיש מהדורות המאוחרים. וזהו שבח!...

ומלבישתו ענוה ויראה (א.ו.)

שהתורה מלבישה אותו במדות הענוה ויראת ה', והן נעשות לו כמלבוש שאדם מתלבש בו, כמו שכתוב (איוב כט, יד) "צדק לבשת". והענוה מכיאתו לידי יראת שמים, כמו שכתוב (משלי כב, ד) "עקב ענוה יראת ה'", שעל ידי הענוה יבוא ליראת ה' (ע"פ רש"י). ביום כ"ט אייר חל יומא דהילולא של הר"ק בעל הזכרון אליעזר ממישקולין זי"ע. היה זה דקות ספורות לפני הסתלקותו לגנוי מרומים בשבת פרשת במדבר כאשר כבר היה חלוש מאד, אך בכל זאת נכנס לעריכת השולחן בעת רעוא דרעיון ולמד את משנה הג"ל באבות, ושאל: דקשה לכאורה, למה נקטה המשנה לגבי מידת הענוה בלשון "לבוש" – "ומלבישתו ענוה", ולא נאמר "ומכשרתו להיות בענוה" או לשון אחר כלשהו? ופירש בכוחותיו האחרונים: דמידת הענוה צריכה להיות כמו לבוש שמלביש האדם. כמו שהלבוש פעם מלבישו ופעם מורידו כפי הצורך, כך הענוה, מאד מאד הוי שפל רוח, אך לפעמים צריך להורידה בעת הצורך ולהיות בבחינת "יוגבה ליבו בדרכי ה'" ולצאת נגד אלו, הרוצים להרוס את כרם בית ישראל... ובמילים אלו נעצמו עינו הקדושות ופרחה נשמתו לגנוי מרומים!... היה זה צוואה ודרך חיים שעמה התנהג במשך שנות הנהגתו, מחד גיסא, ענותן ושפל ברך, אבל מאידך גיסא, כשנגע הדבר לכבוד שמים, יצא מגדרי הענוה ונלחם בעוז ובתעצומות לקנאות את קנאת ה', באלו שרצו לפגוע בתורה ובקדושת עם ישראל, אפילו בקוצו של יו"ד... זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל!

הבעל שם טוב הקדוש זי"ע פירש: "ומלבישתו ענוה ויראה" – יש ענוה פסולה, שעל ידה פורק ממנו האדם עול יראת ה' – באומרו: מה אני ומי אני שאעסוק בתורה ובמצוות. לעומת זאת – הענוה שמלבישתו התורה וזהי ענוה טובה, שיש בה יראת ה'!...

ובדרך זו אף פירש את הכתוב (תהילים יג, כ) הלל רשע על תאוות נפשו" – הרשע, בדרך כלל, נאה הוא. אך כאשר עליו למלאות את "תאוות נפשו", משים את עצמו שפל ועניו כהלל!...

כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן וכו' (א.ו.)

"להיות צדיק וחסיד" – במצוות שבין אדם למקום. "וישר ונאמן" – עם חבריו. סיפר הר"ק בעל השפת אמת זי"ע: בילדותי קראני אליו הר"ק רבי חנוך

מאלכסנדר זי"ע ואמר: הכוונה של "חסיד וישר" – אחת היא, שתהיה חסיד ישר ולא חסיד – עקמומי, היינ, חסיד – שומטה...

כל העוסק בתורה וכו' ונחנין ממנו עצה ותושיה (ו, א)

שאלו פעם את הרח"ק רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע: מנין לו, לרבינו, עצות בענייני העולם הזה – והלא מעודו לא היה מצוי בדברים שבחולין? השיב הרבי: "בשנמצאים בחוץ, מטיבים לראות את הנעשה בפנים..."

הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת, צריך לנהג בו כבוד, שכן מצינו בדור מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר (תהלים נח), ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעו והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד (ו, ג)

הקשה הבעל שם טוב הקדוש זי"ע – לכאורה כיצד ניתן ללמוד קל וחומר משני דברים (שלמד דוד מאחיתופל) לגבי אות אחת, שהיא כמובן מועטה משני דברים? אלא התירוץ הוא: תורה שלומדים מאדם הגון היא פרה ורבה. אבל, הלומד מן הרשע – לא נותר לו אלא רק הדבר המסויים שלמד ממנו. וזה שאמרה המשנה: "דוד לא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד" – מכיוון שאחיתופל לא היה מן הצדיקים לא נתרבתה תורתו, ונותרו לדוד רק שני דברים אלו. אבל, לעומת זאת, מי שלומד מחבירו הכשר אפילו אות אחת – היא מתרבה והולכת, כי זה כוחה של תורה שלומדים מאדם הגון וראוי. ומובן הוא, אפוא, קל וחומר זה...

ואין כבוד אלא תורה, שנאמר (משלי ג), כבוד חכמים ינחלו, ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (ו, ג)

מרגלא בפומיה של הרח"ק בעל האמרי חיים מוויזניץ זי"ע – "אין טוב אלא תורה" – לא טוב כשיש רק תורה! לתורה נדרשת גם "יראת שמים"!

כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם אתה עשה כן, (תהלים קכח) אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא (ו, ד)

בפשטות הפשט הוא: "כך היא דרכה של תורה" – כך הוא הנהג של הלומד תורה, שאינו נמנע מלעסוק בתורה למרות שנמצא במצב של "פת במלח, מים במשורה", ואם אתה עושה כן "אשריך" – עתיד לך עושר בעולם הזה. אך אמר הרח"ק רבי שמחה בונים מפשיסחא זי"ע – לא בכדי השתמשה המשנה בלשון – כך היא 'דרכה' של תורה! דמשל לאדם שנוסע לרגל עסקיו ליריד מרוחק. בדרכו עובר הוא במקומות שלא ניתן להשיג בהם אוכל לשובע, כי אם לחם צר ומים לחץ ותו לא. וכי יעלה על דעתו של אותו אדם, שבגלל אי הנוחות הכרוכה במזון ישוב הוא על עקבותיו ולא יגיע ליריד? והנמשל: העולם הזה הוא 'דרכה' של תורה – פה עוברים על מנת לרכוש קנייני תורה ולהגיע לעולם העליון. וגם אם אין לו, לאדם, מאומה זולת פת במלח ומים במשורה – כלום בגלל זה יחדל מעמלו ויוותר על תכליתו??

בדומה לכך אפשר למצוא בסיפור הבא: אורח הגיע אל הגה"ק רבי אלחנן וספרנו זי"ע – היה זה חבירו לספסל הלימודים בישיבה, חבר זה עזב בזמנו את הישיבה ופנה ללמוד משפטים עד אשר ברבות השנים נעשה עורך דין מוכשר ועשיר. בהגיעו לביקור, מצא עורך הדין את רבי אלחנן שרוי בעוני, והוא פנה אליו בתמיחה: "ראה נא ידידי אלחנן, אתה – שעולה עלי בכשרונותיך, אילו בחרת אתה במקצוע שלי – בוודאי היית מצליח פי כמה וכמה ממני, ויכולת לגור ברחבות ולא בעוני". שמע רבי אלחנן את הדברים, אך לא הגיב מאומה. כעבור שעות מספר נסתיים הביקור.

החבר עזב את ביתו של רבי אלחנן ומארחו ליווהו אל תחנת הרכבת. בתחנה נצבו שתי רכבות: האחת – חדישה ונוחה שפניה מועדות למורה, והאחרת – ישנה ומוזנחת ופניה לכיוון מערב. מגמת פניו של עורך הדין הייתה מערבה, לפיכך פנה הוא לעלות על הרכבת הישנה והמוזנחת. והנה פנו אליו רבי אלחנן ואמר: "ידידי היקר, מדוע תיסע ברכבת רעועה זו? מוטב לך לנסוע ברכבת השנייה, הנוחה והחדישה?" הביט בו החבר בפליאה ואמר: "הן פני מועדות לכיוון מערב, וכיצד אסע ברכבת שמגמת פניה מזרחה?" אך רבי אלחנן אינו מוותר: "בכל זאת", הוא אומר, כדאי לך לנסוע ברכבת הנוחה יותר! לשמע הדברים לא יכול עוד החבר להבליג והוא הרים את קולו: "מה לך, ידידי אלחנן? מדוע אתה סח דברי שטות

שכאלה – וכי לשם מה לי רכבת נוחה אם היא נוסעת בכיוון ההפוך מזה שאליו מועדות פני?" הו, ידידי, השיב רבי אלחנן בניהותא, ישמעו אוזניך את שמדבר פיך! אכן, העיקר זוהי המטרה, וכשמבקשים להגיע למטרה מסוימת לא מתחשבים בכך שהדרך למטרה אינה נוחה ביותר... ואכן, זוהי בדיוק התשובה לשאלה שהצגת לי לפני שעות מספר בביתי – מדוע לא בחרתי במקצועך?"

פת במלח תאכל וכו' אם אתה עושה כן, (תהלים קכח) אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא (ו, ד)

הייתכן "אשריך בעולם הזה" בפת במלח? אלא מתרין הרח"ק בעל התולדות יעקב יוסף זי"ע – הרי נאמר במשנה (אבות ד.ט.) "כל המקיים את התורה מועני סופו לקיימה מעושר". ואם כך, ממילא בסופו של דבר יתקיים בו "אשריך בעולם הזה"!

גם הגה"ק רבי אליהו לאפיאן זי"ע הקשה וכי מה הפשר ה"אשריך בעולם הזה"? – הן הדבר מעורר תמיהה! אך יש לתמיהה זו תשובה פשוטה: "אם אתה עושה כן". ברור הוא, שכל זמן שהאדם לא ניסה לעמול בתורה אף במצבים של "פת במלח תאכל" – הוא לא יוכל להשיג בשום פנים ואופן איך ייתכן במצב זה "אשריך בעולם הזה". ודומה הדבר לעיוור, שאינו מסוגל להשיג את מהות האור. אבל "אם אתה עושה כן" – או אז תיווכח כי אמנם "אשריך בעולם הזה"!

כדוגמא לפירושו הנ"ל של בעל התולדות יעקב יוסף זי"ע אפשר לראות מהסיפור הבא: כדרכם של גדולי עמנו, ערך הגה"ק רבי אריה לייב בעל השאגת אריה זי"ע גלות, כעני, המחור על הפתחים, נדד מעיר לעיר ומכפר לעיירה, ובכל מקום נהג ללון ב"הכנסת אורחים", זה המקום שהקדישה כל קהילה לעניים ולנודדים, שהיו נקלעים לערים ולעיירות, ושם יכלו לנחל מעט מעמל הדרך. בדרך כלשהי, נודע להגה"ק רבי נתן אדלר זי"ע מפרנקפורט, שבעל ה"שאגת אריה" נודד בקהילות אשכנז (גרמניה). קרא איפוא רבי נתן לממונה על "הכנסת אורחים" בפרנקפורט ואמר לו: "אם יגיע ל'הכנסת אורחים' יהודי מפולין, ותבחין בו כי הוא מתנהג כתלמיד חכם – הודע לי על כך מיד!"

ואכן, לא חלפו ימים רבים ובעל ה"שאגת אריה" הגיע לפרנקפורט וסר, כדרכו בכל מקום, ל"הכנסת אורחים". נדמה היה קבצן בין קבצנים ואיש לא הבחין בבואו. עם רדת הלילה, כשכל הקבצנים והנודדים פנו לישון, הוציא מתרמילו נר, הדליק אותו ולאורו למד מתוך ספר הרמב"ם, שהיה באמתחתו. לא זמן ארך לימודו, כי הנה נעורו הקבצנים שבמקום והחלו גוערים בו בקולי קולות: "כבה את הנר!" "אל תפריע לנו לישון!" וכל גערותיהם לוו במלות בוז וקלס. ובכך לא הסתפקו: כי הנה קפץ אחד הקבצנים, נשף במלוא כוחו כנגד הנר – עד שזה כבה...

עזב רבי אריה לייב את פינתו, נטל את ספרו בידו ויצא החוצה. שם, בחצר, עמד ועסק בתורה לאור הלבנה. כל הלילה שקוע היה בלימודו – ומשהאיר הבוקר, נדחמו שוכני ה"כנסת אורחים" לראותו מרקד בחוץ ברוב שמחה וישון. חיש קל נאספה סביבו כל עדת הקבצנים, ובקולות רוויי לעג קראו לעברו: "אורח פורה, מה קרה לך? לשמחה – מה זו עושה? ושמה מצאת מציאה? כן! כן! מציאה מצאת! השיב בעל ה"שאגת אריה" בשמחה, "הצלחתי לתרץ את דברי הרמב"ם!" בין הנאספים סביבו היה גם הממונה על "הכנסת אורחים". הלה הבין מיד, כי ליהודי זה התכוון רבי נתן אדלר. חיש נשא רגליו אל בית הרב: "רבנו!" קרא מתנשם, האורח מפולין שעליו דיברת, הגיע לעירנו. הוא נמצא ב"הכנסת אורחים!" נהרה התפשטה על פני רבי נתן. "בוא", אמר לתלמידו, נלך לקבל את פניו של הגאון בעל השאגת אריה. כשהגיעו למקום "הכנסת אורחים", נהדרו רבי נתן ותלמידו למראה הזולז שמזלזלים הקבצנים בגדול הדור שהגיע לעיר! הם קרבו אל רבי אריה לייב, נתנו לו "שלום", ורבי נתן הומינו להתארה בביתו. בבית חלק רבי נתן לאורחו כבוד גדול, כראו לגדול בתורה, אך יחד עם זו לא חסך ממנו דברי מוסר: "וכי זהו כבוד התורה, שמר גולה כך ממקום למקום? יפסיק מר את נידודיו ויישב על כס הרבנות!" "היכן?" – השיב בעל השאגת אריה בשאלה. "השיב לו רבי נתן: 'בידי מצוי כתב רבנות, ששלחו אלי פרנסי העיר מיץ. הנה, אכתוב להם כי יושיבו את כבודו על כס הרבנות בעירם'. ובעודו מדבר, ישב רבי נתן וכתב איגרת לפרנסי העיר מיץ: 'הגיע לכאן הגאון בעל השאגת אריה, ויפה כוחו מכוחו, ורבנות העיר מיץ הולמת אותו'. וכך, מודרכי נידודיו בגלותו – הגיע בעל השאגת אריה לרבנות העיר מיץ – ונתקיים בו 'אם אתה עושה כן' אז סופך להיות 'אשריך בעולם הזה'..."

כעבור הרבה שנים היה זה הגה"ק רבי ברוך בער בעל הברכת שמואל זי"ע שהפליג בשבח לימוד מתוך הדחק. ובה אמר: מה בין שני הספרים המצינים "שאגת אריה", ו"טורי אבן", פרי עיטו של הגאון רבי אריה לייב זי"ע? הוא מותיב והוא מפרק: את ה"שאגת אריה", חיבר הגאון, בעודו משמש ברבנות וואלווין, שנות של סבל עוני ומחסור. לפיכך, עורר הספר רעש גדול ומהפכה אדירה בעולם ה"לומדים". מאידך, את ספרו "טורי אבן", חיבר הגאון בחיותו בעיר מיץ, שם כבר למד תורה מתוך הרחבה והרווחה. זוהי מעלתה של תורה מתוך הדחק...

מעין זה יסופר על הגה"ק בעל הקצות החושן זי"ע, כי בעת ששימש בתור מרא דאתרא בעיירה "ראזניטאו", חי שם בדוחק רב. קרש רחב שהיה מונח על

גבי חביות, שימש לו כשולחן. בחדשי החורף, שרר קור איום בביתו, עד שהוכרח הגאון לעסוק בתורה, כשהוא מכוסה בסמרטוטים, לחמם את גופו. הדיו שבקסתו הוקפא, עד שהוצרך לחממו תחת הכר שמראשותיו, ובדיו זה נכתב הספר "קצות החושן". וכך אמר ברכות השנים: את ספרי "קצות החושן", חיברתי בשנות עניותי, לכן התקבל יותר בעולם התורה, מאשר ספרי "אבני מילואים", אותו חיברתי בגיל מאוחר, בשנות עשירותי...
וכבר הגה"ק בעל ה"עקידה" ז"ע פירש את הנאמר בהרבה מקומות בגמרא: "חסורי מחסרה והכי קתני" (ראה ברכות י"ג. ועוד) – כאשר האדם נמצא במצב של "חסורי מחסרה" – שיש לו מחסור, "הכי קתני" – כך, יוכל ללמוד ולהתעלות!...

גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות. שהמלכות נקנית בשלושים מעלות והכהונה בעשרים ורבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים וכו'

דייק הגה"ק רבי שלמה קלוגר ז"ע – בדברה על מלכות וכהונה נוקטת המושג לשון "מעלות" ואילו כשהמדובר על התורה – לשון "דברים" ולמה? אלא ללמד, כי במלכות ובכהונה אי אפשר לזכות בהצאים. אם זוכה האדם – הוא זוכה בכל, ואם אין הוא זוכה – אין לו מאומה. לפיכך מופיעה לצידן המלה "מעלות", כאותן מעלות שבסולם, שאם חסרות בו מעלות – אין אפשרות להגיע לסופו של הסולם. לעומת זאת, התורה – גם אם לא זוכה האדם בכל "הארבעים ושמונה דברים" – דברים, ולא מעלות! – גם אז יש לו קניין בתורה, וזאת, בהתאם למידות שרכש. שהרי בקניין התורה יש מי שמשיג פחות ויש מי שמשיג יותר!...

מעניין הוא לראות את גישתו השונה של הגה"ק בעל החזון איש ז"ע בענין הנ"ל: היה זה כאשר התבטא החזון איש ז"ע על פלוני, שאינו "תלמיד חכם". כאשר נשאל ממקורביו, והלא מפורסם הדבר, שפלוני יודע ללמוד והוא "תלמיד חכם"? השיב: אדם עובר על פני השדה, ורואה גורן של תבואה. אומרים לו: דע, שאותו גורן לא שייך לבעל השדה, כי אם לפלוני. הרי, יתעניין האיש לדעת, האם פלוני שילם את דמיו, וקנאו בקנין גמור? כי, מבלי ששילם, ומבלי שהיה לו בה קנין, אין זה שלו. סיים החזון איש את דבריו: הכמינו ז"ל מנו ארבעים ושמונה קנינים, בכדי לזכות לכתרה של תורה. והנה, ידוע אדע כי פלוני האיש אינו רוכש מ"ח קנינים אלו. מעתה, איך שייך שיהיה "תלמיד חכם"?...

והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן: בתלמוד בשמיעת האזון בעריכת שפתיים בכינת הלב בשכלות הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בשמוש חכמים וכו' (ו, ו)

מתוך ארבעים ושמונה הדברים, שמונה המשנה, רבות הן מידות טובות המצויות באדם הלומד. ונשאלת השאלה: מה הקשר שבין מידות טובות לבין קניין התורה? ניתן להבין זאת ע"פ ביאורו של הר"ק רבי מנחם מנדל מוויטבסק ז"ע שאמר: אמרו חז"ל (בדברים רבה ז.ג.) שהתורה נמשלה למים. ויש להבין את הדברים בדרך משל: כשמים מים בכלי, מקבלים המים את צורת הכלי שלתוכו נמוגו. אם עגול הכלי – צורת המים מתעגלת, אם מרובע הוא – נעשית צורת המים כצורת הכלי המרובע. וכך אף התורה והחוכמה: הן משתנות, הן לטוב והן לרע, חלילה, על פי מידותיו של האדם, וכשמצויות באדם הלומד מידות טובות – מהווה הוא כלי קיבול טוב לתורה ולחכמה. מובן איפוא הקשר שבין המידות הטובות לבין קניין התורה...

והתורה נקנית וכו' בעריכת שפתיים (ו, ו)
בפשטות הכוונה "בעריכת שפתיים" – בהתבטאות נכונה ובצורה ברורה. אך המפרשים מסבירים: "בעריכת שפתיים" – לפני שילמד תורה – יערוך האדם את שפתיו ויכין שיהיו ראויות להוציא מתוכן דברי תורה קדושים. וכיצד יכין? – על ידי כך, שיטהר אותן מטומאת לשון הרע ושקרים...
וכשם שהר"ק בעל החידושי הרי"ם ז"ע היה מפרש: "תורה שבעל פה" – זו תורה מאנשים שהיו 'בעלים' על הפה...

והתורה נקנית וכו' באימה ביראה (ו, ו)

מסופר שפעם בא הר"ק רבי זושא מאניפולי ז"ע אל הר"ק רבי שמעלקה מניקלשבורג ז"ע, וביקש ממנו שילמד איתו. אמר לו רבי שמעלקה: "אם כבודו ילמד עימי את חוכמת הנסתר, אלמד אני איתו את תורת הנגלה". הסכים רבי זושא, אך קודם לכן התנה תנאי והוא, כי רבי שמעלקה ילמד עימו משניות ופרש לו כל פסוק בלשון מיטש, היינו – באידיש. ואכן, התחילו שני הצדיקים ללמוד מסכת ברכות. וכן פירש רבי שמעלקה את התיבה הראשונה מהמשנה: "מאימתי" – פון וען" (מאיזה זמן) – "קורין את שמע". שמע זאת רבי זושא ופחד נפל עליו, וכך אמר: "יחי מנין לו, לרב שמעלקה, שמאימתי פירושו מאיזה זמן, ושמא פירושו "פון פארכט", כלומר – מתוך אימה מפני הקב"ה צריך לקרות את שמע?" שמע זאת רבי שמעלקה ואמר לרבי זושא: "ראוי הוא כבודו ללמוד לעצמו, כפי שהוא מביין"...

והתורה נקנית וכו' נושא בעול עם חברו (ו, ו)

את העול של חברו – גם הוא נושא, והעול הזה מכביד גם עליו כמשא. וכאותה שאמרו חז"ל (בבא קמא צב.) "כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה". ופירשה בספר אור יצחק: המתפלל על חברו במסירות רבה כל כך, עד כי מרגיש שהוא עצמו צריך לאותו דבר, כלומר – צרתו של חברו נעשית לו כצרתו שלו, אזי – הוא נענה תחילה...

וכמו שהיה הר"ק רבי יצחק מוארקו ז"ע מפרש את שנאמר בגמרא (מגילה כח.) על רבי זירא, שאמר כי אחת הסיבות שבזכותן זכה לאריכות ימים היא "ולא ששתי בתקלת חברי". והדבר, לכאורה, תמוה: וכי זוהי מידת חסידות, לא לשמוח כשלחבר יש תקלה? אלא, כך פירש זאת: "ולא ששתי" – לא הייתי מסוגל לשמוח בשמחתו שלי בשעה שהיו תקלה או צער לחברי...

סיפר פעם הרב מפוניבז' ז"ע אודות היכרותו הראשונה עם הגה"ק בעל החפץ חיים ז"ע: באתי לראדין, והיו רגלי מוליכות אותי למעונו של החפץ חיים. נכנסתי פנימה, ולא מצאתי אף, אחד, התיישבתי על ספסל והתחלתי מהרהר, האזכה לראות את הצדיק? לפתע, נכנסה הרבנית ושאלה לחפצי. אמרה הרבנית: ימתין מר בלשהו, עד שיבוא. עודני יושב וממתין, שומע אני קול בבי ויללה, בוקע מן העליה, קול מתחנן ומעורר רחמנות. נבהלתי, וחשתי אל הרבנית להיוודע מה זה? הרגיעה אותי הרבנית, ואמרה: אישי הוא זה, המבקש רחמים בעד אשה יולדת, המקשה לילד עכשיו... אותו רגע אמרתי לנפשי, סיים הרב מפוניבז', לא אזוז מפה! כיצד יתכן לעזוב מקום כזה, בו שרוי אדם כל כך מופלא, המבכה את צרת הוולת, באופן כזה? החלטתי להישאר בראדין, ולהתאבק בעפר רגליו!...

אמר הכותב: הרבה פעמים אני מתלבט – מה לכתוב ולהביא יותר, האם יותר וארטים, או לפעמים סיפורים שנונים עם מוסר השכל מיוחד (אני אישית אוהז שצריכים להרבות בסיפורי צדיקים, כי הרבה פעמים 'סיפור טוב' הוא יותר חזק מעשרה וארטים...) אך עזר לי הקב"ה, ומיד לאחר שכתבתי את הסיפור הנ"ל ראיתי סיפור מעניין ששפך לי אור על התלבטותי: שני מחברים הציעו את חיבוריהם לפני הר"ק רבי ישראל מרוזין ז"ע, וביקשו את הסכמתו. האחד חיבר ספר של חידושי תורה, והשני – קובץ של סיפורי צדיקים. עיין הצדיק בחיבורים שלפניו, ונתן תחילה את הסכמתו לספר הסיפורים. והסביר הצדיק את פשר מעשהו: תורתנו הקדושה, אף היא מתחילה עם סיפורי הקב"ה מעשיו וצדיקיו: "ספר בראשית", ורק לאחר מכן "ספר שמות" – החודש הזה לכם (שמות יב.ב), בו מצוות, דינים והלכות. אף כאן, שני החיבורים מכילים חידושים נפלאים. האחד – חידושי של המחבר, בתורה. והשני – חידושי הגדולים של הקב"ה, בעולמו. אז למי ראוי, איפוא, להקדים? לא את זה עם הסיפורים?!

והתורה נקנית וכו' בשמחה (ו, ו)

ואילו הר"ק בעל הישמחה ישראל מאלכסנדר ז"ע היה מוסיף: "השמחה היא גם סגולה לפרנסתו" כי כתיב (דברים מז.טו) "ויהיית אך שמח". ומובא בספרים שהסופי תיבות המה חת"ך – השם של פרנסה (כמו הסופי תיבות של פותח את ידך), לרמוז, ששמחה היא סגולה לפרנסה. ואף הוסיף ואמר: ידוע כי תיבת "אך" מורה על מיעוט. לרמוז, שאפילו נתמעטה הפרנסה, תהיה שמח, כי מפי עליון לא תצא הרעות!...

בהזדמנות אחרת, אמר: "והיית אך שמח" – ראשי תיבות "שוא". כי מוטב שמחת שוא, מאשר מרה שחורה אמיתית!...

הדפסת והפצת העלון נתרם
לזכות רבי רפאל בן כרמלה הי"ו
שיצליח בכל עסקיו מתוך בריות גופא ונהורא מעליא